

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

місячнік сапэчна кulturalны /152/ ліпень 2021

Тэлятыцкая панарама

Што прыходзіць на думку, калі чуем слова «Панарама»? Першай асацыяцыяй можа быць «Рацлавіцкая панарама», аўтарства Яна Стыкі і Войцеха Коссака, якая паказвае ўдзельнікаў паўстання Касцюшкі. Можна даць таксама прыклад Яна Матэйкі, які на сваіх карцінах прадстаўляў розныя падзеі з польскай і вялікалітоўскай гісторыі. Яго Бітва пад Грунвальдам гэта бадай найбольш знакаміты шэдэўр польскага мастацтва. Артысты любяць прадстаўляць ваенныя сцэны, таму што яны найбольш прамаўляюць да эмоцыяў людзей.

■ Ці панарама заўсёды мусіць датычыць вайны? Не! Хопіць згадаць выявы гарадоў, якія можам сустрэць у розных кніжках ці музеях. Вільня, Гародня, Кракаў, Варшава – усе гэтыя гарады можам пабачыць у форме панарамы. Гэтыя карціны паказваюць архітэктур, побыт людзей ды іх дасягненні. Нядаўна даслужылася панарама і падляшская Орля. На

патрэбы кніжкі «Места в гісторыі і культуры пудляшскіх Беларусу», выданай Музеем Малой Бацькаўшчыны ў Студзіводах, гэты горад Радзівілаў размаляваў мастак **Міраслаў Здрайкоўскі**. Ён ураджэнец Бельска Падляшскага, выпускнік Акадэміі мастацтваў у Мінску.

Не трэба было доўга чакаць на чарговы вынік яго супрацоўніцтва са студзіводскім цэнтрам. Яе

плёнам з'яўляецца Телятыцкая панарама.

Па-праўдзе, самой вёска Телятычы на ніякай карце няма. Уводзячы назву Телятычы ў Google Maps патрапім у прыгожую царкву ў вёсцы Анусін, якую тутэйшыя людзі называюць яшчэ Бушымшчынай. Калі пашанцуе, сустрэнемся тут з айцом **Кесарыем Навіцкім**, які вельмі дбае пра свой прыход.

Вернісаж у Вэрпалі; у сярэдзіне мастак Міраслаў Здрайкоўскі, справа мастацтвазнаўца Валянцін Сельвесюк, злева Дарафей Фіонік

Лірнік Сяргей Доўгушаў на фоне Тэлятыцкай панарамы, Сяргей Лукашук

Мы не заблудзілі. Анусін, так як суседняя Пішчатка, Стоўбцы, Тымянка ці Семіхочы належаць да старадаўняй Тэлятыцкай зямлі.

Як кажа сам мастак Міраслаў Здрайкоўскі праца над творам не была лёгкай. Каб адчуць дух гэтага месца, ён наведваў тэлятыцкія балоты, лясы, гарадзішчы, таямнічыя ўзгоркі ды дворышчы па-над Пульвай. Гэта рака невялікая, але хавае шмат таямніц. Мясцовыя людзі кажуць, што яна плыве таксама пад зямлёй. Гэта пацвярджаць мае гісторыя пэўнай каровы, якая пасвілася над яе берагамі і раптам патанула. Гаспадары знайшлі яе цела далёка ад гэтага месца. Такіх гісторыяў было больш. Цяпер на Пульве, каля царквы св. Касмы і Дзям'яна, стаіць каплачка, у якой можна напіцца вады з ракі. Тут падчас свята *Хрышчэння Гасподняга* свяцяць воду, таму месца і называюць *Ярданам*.

Сярэднявечная гісторыя гэтых месцаў пачынаецца больш за тысячу гадоў таму назад. У X-XIII ст. каля сённяшніх Янцэвічаў, Баброўкі, Клюкавіч ды Барысаўшчыны існавала некалькі абарончых гарадзішчаў. Вялікае «Замчыска» каля апошняй мясцовасці сёння знаходзіцца ў прыгожай лясной дубраве. **Ірына Шыбанав** з Масквы, даследчыца мінулага Тэлятыцкай зямлі лічыць, што яно, так як суседняя «Крэпасць» у Клюкавічах, былі ў сярэднявеччы заходнімі фарпостамі Тураўска-пінскага княства. А сама назва *Барысаўшчыны* ідзе ад св. блавернага князя **Барыса Тураўскага**, унука **Уладзіміра Манамаха**.

На даўнюю гісторыю наводзіць таксама назва вёскі Стоўбцы. Тут паводле Ірыны Шыбанавай стаялі абарончыя вежы – стаўбы. Гэта толькі некалькі месцаў, на якія варта звярнуць увагу, калі глядзім на Тэлятыцкую панараму. Яна ўражвае ўвагай да

дэталю – жывапіс можна глядзець гадзінамі і заўсёды знойдзем штосьці новае, цікавае.

З аб'ектаў навейшай гісторыі на панараме паказаны м.інш. двары **Леўшы Есіповіча** ды **Опана́са Міхайлавіча Быкоўскага**. Гэта былі баяры з Ноўгарад-северскага княства, якія напачатку XVI ст. атрымалі ад вялікага князя літоўскага **Аляксандра Ягелончыка** прывілей на валоданне землямі ў гэтым кутку Берасцейскай і Мельніцкай зямлі. Першы збудаваў двор у вярхоўях Пульвы, даючы пачатак сённяшняму вёсцы Вэрполь, а другі пасяліўся таксама над Пульвай, непадалёк ад Стоўбцаў. Да месца, дзе стаяў двор Опана́са Быкоўскага вядзе сёння таямнічая ліпавая алея. Ён быў фундатарам першай тэлятыцкай Увазнясенскай царквы.

У 2019 годзе на Тэлятыцкіх землях прайшла міжнародная, гістарычная экспедыцыя. Яе ініцыятаркай была згаданая Ірына Шыбанав з Масквы, якой дзед, бацьшкі а. **Іосіф Каральчук** быў родам з Вэрпалю. На хвалі бежанства 1915 года патрапіў у Маскву. Перш чым прыняць свяшчэнства, спяваў у Оперным тэатры; ягоны голас лічылі нават лепшым за Шаляпіна. Унучка а. Іосіфа Каральчука Ірына, тымчасам так захапілася мінулым Мельніцкай і Тэлятыцкай зямлі, што на пра-

цягу апошніх пяці гадоў здолела падрыхтаваць і выдаць чатыры кнігі па гэтай тэме. Менавіта яе карпатлівая праца і энтузіязм натхнілі падляшскіх беларусаў да стварэння Тэлятыцкай панарамы і папулярнага тэмы на старонках часопіса «Мельніцкі Гостінэць».

Міраслаў Здрайкоўскі працаваў над панарамай з восені мінулага году. Яе першы вернісаж меў месца аднак не ў таямнічых Телятыцкіх землях, а 23 мая ў студзіводскім музеі. Прыбыў тут таксама беларускі мультыінструменталіст і спявак **Сяргей Доўгушаў**, які заграў на сваіх інструментах – жалейцы, дудцы, а пад гукі колавай ліры праспяваў лірніцкія песні. Меў ён таксама магчымасць сустрэцца з падляшскім лірнікам, сваім імяніннікам, музыкам **Сяргеем Лукашук**, які сам вырабляе даўнія інструменты. Студзіводскі вернісаж пры нагодзе працягнуў ідэю майскага

“Пралогу” – Дзён славянскай культуры і пісьменнасці.

Шостага чэрвеня карціна трапіла да людзей, дзеля якіх была створана – да жыхароў Тэлятыцкай зямлі. Людзі маглі яе пабачыць у вёсцы Вэрполь, падчас урачыстага карагоду пад гукі дудаў і барабана. У мясцовай святліцы карціну прадставіў сам мастак, які сямейна таксама звязаны з гэтымі ваколіцамі. Арганізацыйна сустрэчу падрыхтавала солтыс Вэрполя **Хрысціна Алексеюк** з салэцкай радай.

Прысутны на вернісажы мастак твазнаўца **Валянцін Сельвесюк** адзначыў, што Тэлятыцкая панарама адрозніваецца ад іншых тым, што гэта жывапіс алейнымі фарбамі. Пры сваім рэалізме яна таксама поўная сімвалаў, што характэрнае асабліва для італьянскіх панарамаў. Наша панарама не прадстаўляе сабою аднаго канкрэтнага часу. Прастора-час тут парушаны.

Не можна глядзець на яе як на карту, хаця бачым тут рэальныя месцы. Няма тут таксама сапраўднага маштабу ды перспектывы. Зрабіць гэта было бы цяжка, але трэба памятаць, што панарама ніколі не будзе мапай. Яна, ў адрозненні ад яе, мае душу.

Людзі ахвотна пыталі пра карціну, знаходзячы на ёй знаёмыя ім месцы. Пасля вернісажа для жыхароў Вэрполя і суседніх вёсак заспяваў і заграў калектыў Жэмэрва і мужчынская група Асочнікі.

На працягу чэрвеня телятыцкую панараму можна было глядзець у царкве св. Касмы і Дзям’яна ў Тэлятычах. Пасля будзе яна выстаўленая ў Музеі малой бацькаўшчыны ў Студзіводах. Магчыма, што павандрое і па іншых мясцовасцях Падляшша.

Максім Фіонік
фота аўтара
і **Пятра Лазавіка**

Ціхая паэтка з міхнаўскіх палеткаў

Сяло Міхнаўка, – пісаў Эдуард Вайсковіч у „Ніве” 1976 годзе, – што ў Нараўчанскай гміне, гранічыць з Лешукамі, а ад поўначы прылягае да ракі Нарвы. Яшчэ пры старой Польшчы сяло было разбіта на калоніі і кожны пабудаваўся на сваёй сялібе. Гаспадарскія сялібы тут абгароджаны, з садамі. Сярэднія гаспадаркі ад 5 да 10 га. Хоць зямля IV і V класаў, людзі дабіліся тут добрых ураджаяў (...).

■ Іду асенняй дарогай, па асфальце засланым каляровымі лістамі, па Міхнаўцы. *Прыйшла восень, лісце жоўкнуць, асыпаюцца із дрэў. Замірае ўся прырода, замаўкае птушак спеў.* Злезшы з вячэрняга, адзінага аўтобуса, што ехаў з Беластока ў бок Нараўкі, па дарозе распываю, як дайсці да хутара Радзіванюкоў. Каб ведала, што туды добры кавалак назад, а яшчэ і дарожкай праз поле, папрасіла б шафёра, каб спыніўся перад вёскай.

Я тут першы раз, хаця лічу Нараўчанскую гміну маёй роднай. А пра Міхнаўку ў апошні час пачула з-за дзейнасці ў гэтай вёсцы культурнага згуртавання „Сторчык” („Ятрышнік”).

Згурта-ванне мае тут юрыдычную сядзібу, а яго дзейнасць шырыцца не толькі ў ваколліцы... Мінаю праваруч сядзібу „Ятрышніка” – адноўленую самаўрадавую святліцу. І тут збіраюцца тутэйшыя паэты і іхнія слухачы, якіх нямала. А іду я да **Веры Радзіванюк**, адной са старэйшых (1933 г. нар.) актыўных паэтак.

Іду па асфальце, які неяк натуральна, прырода тут выглядае пасярод буючай на абочыне прыроды, у горкім паху вянурых лістоў і грэючыхся ў апошнім асеннім сонцы лугоў...

Восень наступіла, апусцела поле. Птушкі паляцелі ў далёкі

вялым лісцем, сыплецца на землю дыван залацісты. Вецер хмары гоніць, перагнаць не можа, зрэдку выглядае сонейка з-за хмары....

А дарога плыве пад нагамі...

Была дарога жвіравая, машыны ездзілі па ёй. Калі машына праяжджала, пыл ляцеў трубой за ёй. Цяпер дарогу збудаваў і чорны асфальт залілі. Машыны гоняць як дурныя. Чаму так хутка і куды?

Далей, за ліставымі гайкамі – цёмна-зялёны лес ператыканы жоўтымі плямамі бяроз.

вырай. Толькі над багном жураўлі курлычуць, збіраюцца разам развітацца з летам. Дрэвы пажаўцелі, стаяць з

Стаяць хвой ў задуме і шумяць пад ветрам. Што ім шэпча вецер, што прынёс здалёку? А за той палянай гай расце зялёны, а ў гэтым гаю пташачкі спяваюць. А ўвойдзеш у гай, пахне ўсё навокал. Гэта наш любімы край, родная старонка...

Іду і чуюцца мне словы вершаў старажылкі, якая ўсё сваё жыццё ператрывала на гэтых загонах, пад хмарами, што пралятаюць высока над галавой, калі адарвеш вочы ад раллі і турбот.

Калі дзень пахмурны, неспакойна часам, думка думку гоніць нібы вецер хмары. Сядзячы ў хаце, вельмі многа думак,

пра ўсё пражытае, як даўней жылося. За пражыты годы, што перыжыць прыйшлося, напісаць бы кніжку можа прыдалося б...

Ведаю, што ў Веры Радзіванюк цэлыя сшыткі запісаныя мазолістай рукой, спрацаванай у гаспадарцы, пры дзецях. Бярэ ручку і піша, і чытае, хаця ў школу мала хадзіла. Занатоўвае і сваё жыццё ў мемуарным сшытку. Жыццё – не як поле прайсці па вёсцы.

Вясковая гуліца даўно ўжо прыціхла. Няма ў вёсцы дзетак ані крыкаў іхніх. Калісьці ў вёсцы было дзетак многа і забаву дзіцячых, галасоў ды крыкаў, не чуваць у вёсцы галасоў дзявочых. Няма калісьніх вячорак ані песень звонкіх. Вёска пастарэла, усе дарослы сталі, пакінулі вёску, у горад паўцякалі. Засталісь старыя ў вясковых хатах, платы павалілісь. Жывуць небагата...

Іду да паэткі, чуючы той дух, што і яна ўдыхае пасярод палёў і лугоў, пад ласкавым сонцам. Бачу: разаслала бабіна лета паву-цінку тонку: у блеску сонца выглядае, нібы ніткі шолку. На кустоўі, на травах, дзе ні кінеш вокам, ляжыць тонка павуцінка на палях шырокіх. А хто ж праў гэтыя ніткі, хто снаваў па полі? Трэба добра прыглядзецца на цудоўны ўзоры...

Удалечыні, пасярод палёў, відаць падворак, збудаванні. Дом схаваны ў засені дрэў, тое светла-шэрае, што відаць ад дарогі – свіран. На падворку ходзіць непрывязаная белая козка. Паводзіць сябе як ахоўнік гаспадаркі – маю шчасце, што ўспрымае мяне як сваю.

Гэтае стварэнне тут вельмі істотнае – жыць не можа без сваёй гаспадыні. Калі цётка Вера захварэла і трапіла ў бальніцу – і козачка перажывала, тужыла, не ела, амаль не кончыўшы свайго жыцця ў чаканні вяртання гаспадыні.

Хаця меў ёю хто займацца – і сын з нявесткаю, і гаспадар. І

Бярозкі

Белыя бярозкі,
Я ж вас пасадзіла,
Кволя, маленькія,
Усё на вас глядзела.
І калі вясною
Вырастуць лісточкі,
Станавілісь большы
Вашыя ствалочкі.
Так ляцелі годы,
Вясна, лета, восень.
Колькі ж тых гадоўкаў
Адтуль праняслося!
Выраслі бярозкі,
Мкнецца да неба.
А я пастарэла,
Паміраці трэба...

Рабіна

У полі на ўзгорку
Вырасла рабіна.
Стаіць адзінока,
Нібы сіраціна.
Пералётны птушкі
Адпачыць сядоць,
Маладой рабіне
Песенькі спяваюць.
Прыбярэцца ў кветкі
Стройная рабіна,
Нібыта да шлюбу
Малада дзяўчына.
Адцеіце рабіна,
Абляцяць пылінкі.
Станавілісь цяжэйшыя
Рабіны галінкі.
Усё лета вецер
Шумеў у галінах.
Можа гаварыў ёй
А нейкіх былінах.
Ягады рабіны
Сталі чырванеці,
Як бы маляваў іх
Ціхі летні вецер.
А пад канец лета
Чырвона рабіна
Пералётных птушак
Да сябе маніла.

Хвоі

Стаяць хвоі ў задуме
І шумяць пад ветрам.
Што ім шэпча вецер,
Што прынёс здалёку?
Можа, казку із-за гор,
Ці быліны із-за мора?
А можа так сабе шумяць
У вяршынях хвояў.
А зайсці ў зялёны лес
І паслухаць шуму хвояў,
То здаецца, што яны
Як людзі гавораць,
Толькі цяжка нам паняць,
Што яны гавораць
І аб чым яны шумяць
Ды аб чым гамоняць.
Відна, бачылі нямала
На сваім вяку яны,
Як шумела зямля ў юга,
Гнула дрэвы да зямлі.

козка, пільна ўзіраючыся, вядзе мяне пад ганак, дзе паяўляецца Вера Радзіванюк у хустачцы, з далонямі цёмнымі ад чышчаных грыбоў. Урадзіла гэтая восень грыбамі! У кухні Радзіванюкоў стаяць іх поўныя каструлі – гэ-та на марынаванне.

А гэтыя горбы чысценькіх баравікоў – на сушку. Ля гаспадаркі завіхаецца Верына нявестка **Вольга**, муж **Генік** прысеў на тапчане... А пра паэзію пагаманіць пойдзем на “вялікую хату”, усю ў іконах і вышываных падушках...

І раптам – зацвіўшыя заранёў зігакактусы шлюмбергеры – “груднікі” (звычайна гэта не іх пара квітнення) – асыпаныя белым і чырвоным квеццем.

Пачынаем пра суседа, якога творчасць таксама падтрымліваецца “Ятрышнікам” – ляшучкага **Тадзіка Кунцэвіча**. І ён таксама дэбютаваў у агульнапольскім конкурсе беларускай паэзіі і прозы “Дэбют”.

А Вера Радзіванюк прышле свае творы таксама на “Дэбют” – адна з найстарэйшых дэбютантак, чые вершы неўзабаве апынуцца на друкаваных старонках “Нівы”, арганізатара конкурсу.

І па дарозе на школьным нараўчанскім аўтобусе на завяршэнне конкурсу (паедзе на ім у Беласток вялізная група нараўчанскіх творцаў – ад вучняў пачатковай школы да пажылых літаратараў) прачытае свой свежы верш. Пра лён. Але мы яшчэ пры асеннім грыбным багатым зборы. І пры паэтычным. На сталае ляжаць пукатыя сшыткі, запісаныя вялікімі літарамі самавука. Вера піша здаўна, занатоўвае свае роздумы і станы духа.

– Ці я ведаю, неяк так узялося... таксама не было многа часу, бо гаспадарка... Але калі ўжо атрымалі сялянскую рэнту, кароў не трымалі, знайшлася тая крышына часу. Оля, калі ласка, зажані козачку ў хлеў.

Родам Вера з Лазовага, неда-
лёка адсюль.

– Гэта ў другі бок чым да
Боры Казлоўскага, мы больш
да Лукі. Там калісь называлі
нашу сялібу Ясевэ Пуолько. А
чом так называлі, не памятаю.
Відаць, па дзядках-прадзедках.
Але ў тамашнім Лазовым ніко-
га не засталася. Замуж сюды
прыйшла, так і жыву – блізка
шэсцьдзесят гадоў будзе. І
пішу па-беларуску. А колькі я
тае школы маю! Дзе за немца
вучыліся! Так палічыць, то адну
зіма дакладна хадзіла ў школу,
у Ляўкове, бо нас у Ляўкова
вывезлі з Лазовага. У Ляўкове
за немца – ад Каляд да вясны,
ужо апошні год як немец тут
быў, і па вайне таксама дзесьці
так – выкапалі катроплю, усё
парабілі, то таксама да вясны
хадзіла ў школу. Столькі мае
навукі і было! Такі час быў, не
іншы. Не было калі вучыцца. А
тут мы жывем у вялікай цішыні.
Самаходы ходзяць па дарозе,
але да нас тут далекавата.
Спакой, цішыня.

... Пісаць я пачала можа з пят-
наццаць гадоў таму. А можа і
менш. І калісь мела замілаванне
да гэтага, але часу не было.
Пры гаспадарцы – дзе да таго!
Але сталі менш рабіць... І адной
вясной – найшло на мяне нейкае
натхненне. Бо яно не заўсёды
ёсць. Бывае, начну, але не
дапішу. Вось я пачала верш пра
жураўлёў. А найпершы быў мой
верш “Бярозкі”:

*Белыя бярозкі, я ж вас паса-
дзіла, кволья, маленькія, усё
на вас глядзела. І калі вясною
вырастуць лісточкі, станавілісь
большыя вашыя ствалочкі. Так
ляцелі годы, вясна, лета восень.
Колькі ж тых гадоў адтуль
праняслося! Выраслі бярозкі,
мкнецца да неба. А я пастарэла,
паміраці трэба...*

Часам сеў бы, падумаў, напісаў.
Але ўсё работа ёсць. Няма так каб
без работы. Але прыпомніцца:
Жыта ў полі даспявае, спелым

*колсам шуміць. Пагляджу на
спела жыта, успаміны ажывуць...
Калісь жыта зажыналі, у поле з
серпамі ішлі. Дзве нядзелі пра-
цавалі, жніва цяжкімі былі. А як
жыта дажыналі, тады весела
было... Як пайшлі з поля дадому,
тады вёдры пайшлі ў рух... Так
тады ўсё яно было. Вось тады
як заспявалі, як бы стому зняў
рукой...*

Вядома, як тут я запісваю,
невучоная. І памылак ёсць шмат.
Пішу па-беларуску, але столькі
гадоў па той маёй “школе”...

*Жыццё пралацела, нібы буйны
вечер, падкацілася старасць,
горшы час на свеце.*

Нават не заўважыла, як тая
старасць надышла. Але ўсё
чуецца як маладому: *Не магу
заснуці да позняе ночкі, чую
як шчабеча салавей у садочку.
Выйду раницюю, сяду каля хаты,
чую на багне – жоравы гарлаты...*
Такое ўсё – жыццёвае.

Вершы першы раз Вера паказа-
ла дзве зімы таму. Здаецца,
нявестка камусьці напамянула
ў вёсцы, што чула яе вершы,
а **Эля Кунцэвіч і Марыёля
Рээнт** запрасілі на дэбютанцкую
сустрэчу ў ляўкоўскую святліцу.
Як было ў большай кампаніі,
перад большай публікай?
Смяецца: старэйшы чалавек
ужо нічога не баіцца! Якась там
было. Большасць сваіх вершаў
ведае напамяць... Бываюць і
плённыя месяцы – у мінулагадні
ліпень напісала Вера з дзесяць
вершаў.

Вершы піша і Верын сын **Алік**
(1958 г. нар.). Па-польску, моцна
палітычныя, сатырычныя. Ці
такія прачытаеш? Можна з-за
шчырасці і “наразіцца” каму-
небудзь. Усё ж такі нам пару з іх
прачытае!

А праз пару нараўчанскіх
паэтычных сустрэч паявіцца
разам з маці і іншымі народнымі
творцамі ў святліцы ў Семяноўцы
і на іншых. Хоць заракаўся –
перад Марыёляй і намовамі
калег уступіў!

Вестку пра свекрыны вершы
абнародавала была ягоная жо-
нка **Оля**, родам з Кляшчэль.
Пазнаёміліся яны былі на вяселлі
праз брата **Мікалая**, які жыве ў
Кляшчэлях, а гэта яе кум. І так
яны тут разам каля дваццаці
гадоў. Працавала на пошце,
насіла лісты людзям. У лістах –
важныя словы. Таму не змагла
прамаўчаць пра тое, што пачула
ў хаце – тыя простыя хвалючыя
вершы спадарыні Веры. Жывуць
усе тут разам, гаспадарыць ра-
зам. Ужо з жывіны трымаюць
толькі тую козку. Але нікому
козка (якую спадарыня называе...
“Кароўкай”) не даецца падаіцца.
Прызнае толькі гаспадыню!

– Калі мама была на аперацыі
вачэй у Беластоку, “Кароўка”
далася мне падаіцца толькі тады,
калі Вера была пад наркозам, і не
думала пра яе. А мне патрапіць і
бадануць, хаця ўжо добра ведае
столькі гадоў! Паміж імі такая
тэлепатычная сувязь!

У Веры Радзіванюк такая су-
вязь з усім што жыве тут навокал
– і людзьмі, і прыродай. І вершы
ў яе натуральныя – Вера піша,
як дышае.

З успамінаў Веры Радзіванюк
(II месца ў прозе ў Агульнапольскім
конкурсе беларускай паэзіі і
прозы «Дэбют»): «Мая жыццёвая
дарога... У маладосці з гарачкі
кацілася, і вельмі роўнаю была.
Пасля пад гору падкацілася, ста-
ла цяжка па ёй ісці. І ўжо зусім
перамянілася, стала выбоістай
яна. Былі такія каляіны, трэба
было зубы заціскаць. Былі крутыя
павароты. Трэба было прытры-
мацца, каб зусім не ўпасці. Бо
калі б упаў, то не падняўся б,
не хапіла б тады сіл. Можна ў
пропасць праваліцца, не мог бы
выбрацца адтуль. Пад старасць
дарога падраўнялася, ды стала
цяжка ногі падымаць. Да канца
збліжаецца дарога, хутка трэба
вызаву чакаць...».

Міра Лукша
фота аўтаркі

У чэрвені 1998 г. БГТ сарганізавала міжнародную навуковую канферэнцыю і гістарычны летнік, прысвечаны 210-годдзю з дня нараджэння ў Грыневічах Вялікіх праф. Ігната Даніловіча. На здымку, зробленым перад базай летніка справа а. Рыгор Сасна, злева Алег Латышонак

Беларускае Гістарычнае Таварыства

У пасляваенны час беларусы ў Польшчы імкнуліся наладзіць асновы навуковага жыцця. У 1958 г. пры БГКТ быў заснаваны Навуковы гурток, сакратаром якога стаў Уладзімір Юзвюк. Першай яго ініцыятывай стала падрыхтоўка “Навуковага зборніка”. Друкаваліся тут беларускія навукоўцы, сярод іх гісторык Юры Туронак і філолаг Міхал Кандрацюк, выдатны даследчык тапанімаў. Важным месцам папулярызацыі навуковых даследванняў быў таксама штогадовы альманах “Беларускі каляндар”. Пры БГКТ ўзнік этнаграфічны аддзел, які пад кірункам Мар’яна Пецюкевіча (ў 1956 г. пераехаў у Польшчу з Вільні) збіраў этнаграфічныя матэрыялы на Беласточчыне.

■ Істотным момантам для развіцця беларускай навукі ў Польшчы было пакліканне да жыцця ў 1956 г. Кафедры беларусазнаўства (беларускай філалогіі). Яе арганізатаркай была выдатная славістка праф. **Антаніна Абрэмбская-Яблонская**. Кафедра рыхтавала настаўнікаў беларускай мовы ды будучых навукоўцаў.

пакліканне да жыцця Беларускае гістарычнае таварыства (БГТ), заснавальніцкі сход якога прайшоў у Беластоку 6 верасня 1993 г. Старшынёю арганізацыі быў выбраны **Антон Мірановіч**. Тры гады пазней БГТ пачаў кіраваць **Алег Латышонак**, прафесар Універсітэту ў Беластоку.

З самога пачатку БГТ актыўна займаецца выдавецкай дзейнасцю.

У 1994 г. выдавецтва БГТ выпусціла друкам першую навуковую кнігу: “Białoruski drugi obieg w Polsce 1981-1990”, аўтарства **Веслава Харужага**. Да 2020 г. таварыства выдала звыш сарака загаловаў кнігаў такіх аўтараў, як: а. Рыгор Сасна, **Дарафей Фіонік**, **Ірэна Матус**, **Алег Латышонак**, **Славамір Іванюк**, **Лена Глагоўская**, **Антон Мірановіч**, **Яўген Мірановіч**, **Дарота Міхалюк**, **Тамаш Блашчак** і інш.

З ініцыятывы **Анатоля Вап** Беларускае гістарычнае таварыства заснавала ў Беластоку бібліятэку беларускіх навуковых выданняў і перыёдыкі. У 2006 г. БГТ стварыла таксама Беларускаю інтэрнет-бібліятэку Kamunikat.org. Пастаянна займаецца ёю **Яраслаў Іванюк**, гісторык і журналіст Радыё Беласток. На сайце можна знайсці выданні БГТ ды іншыя беларускія выдавецтвы Польшчы, Беларусі і свету. Каталаг бібліятэкі налічвае цяпер звыш 5 тыс. заглаваў.

Беларускае гістарычнае таварыства было арганізатарам дзесяткаў навуковых канферэнцыяў і выставак. Арганізавала гістарычныя летнікі і майстаркласы для моладзі. БГТ з’яўляецца адной з найбольш аўтарытэтных беларускіх арганізацыяў Польшчы. Шырэй пра яго дзейнасць можна прачытаць ў манаграфіі **Барбары Тамчук** (www.kamunikat.org).

Дарафей Фіонік
фото аўтара

Важным кірункам яе дзейнасці былі доследы традыцыйнага фальклору Падляшша. Студэнты з выкладчыкамі праводзілі этнаграфічныя экспедыцыі, пісалі навуковыя работы на гэтую тэму.

Пасля 1989 г. беларускае асяроддзе Беласточчыны заявіла пра патрэбу стварэння Інстытута беларускай культуры. Аднак дзяржава не захацела ўзяць на сябе абавязку яго фінансавай падтрымкі. Беларускія навукоўцы гэтым аднак не знеахвоціліся ды ўзялі справу ў свае рукі. Было

у 1994 г. пабачыў свет першы нумар “Беларускага гістарычнага зборніка” („Białoruskie Zeszyty Historyczne”). Дагэтуль выдадзена звыш 50-ці тамоў зборніка. Перыёдык мае сваю навуковую раду, якая складаецца з некалькі дзесяткаў навукоўцаў з Польшчы, Беларусі і іншых краін свету. З самога пачатку вялікім прыхільнікам дзейнасці БГТ быў а. **Рыгор Сасна**, праваслаўны гісторык, які ў вёсцы Рыбалы заснаваў Музей матэрыяльнай культуры “Бацькаўшчына”.

Narodowość i wiara dawnych puszczanów

Ludom zamieszkującym obszar, na którym rozpościera się obecna Puszcza Białowieska, dawni historycy skłonni byli przypisywać tradycję pisaną, sięgającą Herodota, Pliniusza i Tacyta, utożsamiając ich ze wspomnianymi przez nich Neurami, gdyż rdzeń *mur* i *nyr* (mokry, wilgotny) zawierały w sobie także Narew i Narewka. Dzisiaj Neurów sytuuje się gdzieś na Podolu, w dorzeczu górnego Dniestru, Bohu i środkowej Prypeci.

■ Dużo późniejszy kronikarz **Nestor** wspomina nie tylko o Neurach (Narewlanach), ale także o Dregowiczach i o docierających do północnej części puszczy Jaćwingach, których osady ciągnęły się wzdłuż Bobry (Biebrzy) aż do Narwi. Inni kronikarze twierdzą, że ziemie przylegające do puszczy zajmowały słowiańskie plemiona Bużewlan. Z kolei ostatnie badania archeologiczne, przeprowadzone na terenie Białowieskiego Parku Narodowego, przyniosły odkrycie śladów pobytu tutaj Gotów i Gepidów, wędrujących od wybrzeży Morza Bałtyckiego nad Morze Czarne i opisywanych przez historyków rzymskich. Natrafiono m.in. na ich cmentarzysko z II wieku n.e.

W 983 roku książę kijowski **Włodzimierz** dołączył Puszczę Białowieską do Rusi Kijowskiej. Poszczególne rusy książęta bywali na tej ziemi także wcześniej, traktując ją jako odwiecznie ruską. Puszcza w owym czasie nie była jeszcze wymieniana z nazwy – po raz pierwszy podał ją w swych kronikach **Jan Długosz** w drugiej połowie XV wieku.

W XI wieku syn Włodzimierza **Jarosław Mądry**, a następnie **Izjasław**, umacniając swoje granice, zbudowali twierdzę Berest (Brześć), Słonim, Drohiczyn, Gorodno (Grodno).

Po śmierci Jarosława Mądrego w 1054 roku puszcza przechodziła w rękę kolejno po sobie panujących wielkich książąt kijowskich. Na

krótko (lata 1214-1218) przyłączył ją do ziem polskich książę krakowski **Leszek Biały**.

Do najścia Tatarów w 1240 roku Puszcza Białowieska znajdowała się w składzie ziem wołyńskiego księcia **Daniła Romanowicza**. Tatarzy przynieśli tej bogatej ziemi spustoszenie i nędzę. W poszukiwaniu obrony przed Tatarami miejscowe plemiona zwróciły się o pomoc do litewskiego księcia **Mindowe**, ten zjednoczył wszystkie poróżnione siły i w 1246 roku odbił puszcę od Tatarów, przyłączając ją do swoich ziem. Trzydzieści lat później ziemie te znów przechodzą pod panowanie księcia wołyńskiego – **Włodzimierza Wasylkowicza**. Na jego polecenie w miejscu połączenia się rzek Białej i Leśnej w 1276 roku został zbudowany gród Kamieniec z obronną wieżą.

O teren ten walczyli następnie książęta – bełski **Jurij Lwowicz** i łucki **Mściśław Daniłowicz**. W 1348 roku puszcza zawładnął na krótko król **Kazimierz Wielki**.

W 1366 roku puszcza znalazła się w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Siedem lat później wojska zakonu krzyżackiego dokonały najazdu na Kamieniec, pustosząc jego okolice i uprowadzając sporo jeńców oraz wywożąc bogatą zdobycz. W 1382 roku Kamieniec został zdobyty przez wojska księcia mazowieckiego **Janusza I Starszego**, a rok później gród odzyskał litewski książę **Jagiełło**.

W 1385 roku Puszcza Białowie-

ska przeszła we władanie Korony Królestwa Polskiego, ale nadal pozostawała w granicach administracyjnych Wielkiego Księstwa Litewskiego, podlegała też jego prawu. Stało się tak w rezultacie zawarcia przez Jagiełłę unii z Polską w Krewie i małżeństwa z **Jadwigą** oraz objęcia przez niego tronu polskiego.

Rejon Puszczy Białowieskiej wciąż pozostawał pod wpływem ludności ruskiej, mieszkającej pod Brześciem i Kamieńcem. Píše o tym m.in. prof. **Jerzy Wiśniewski** w pracy „Zarys dziejów osadnictwa na Białostocczyźnie”, zamieszczonej w pierwszym tomie „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny” (1980). Nowi osadnicy ruscy dotarli na spustoszone ziemie u południowo-wschodnich granic Puszczy Białowieskiej już w XV wieku, a w dwóch kolejnych stuleciach zdominowali jej obrzeża. Osadnictwo zagęszczało się koło Brześcia i Kamieńca, następnie posuwało się w kierunku północnym.

Szlachta, przeważnie ruskiego pochodzenia, otrzymywała tutaj nadania od książąt litewskich. Obok miejscowych bojarów brzeskich nadania te od czasów **Witolda** otrzymywali panowie wołyńscy, białoruscy i mniej liczni litewscy. Do nowych dóbr sprowadzali osadników ze starych posiadłości. Z tej właśnie ludności pochodziła służba leśna, która nadawała nazwy łąkom, borom, rzeczkom i innym wyróżniającym się miejscom w puszczy.

Duże zagęszczenie miejscowej ludności ruskiej hamowało napływ obcych osadników. O braku większej liczby Litwinów i Polaków świadczy chociażby i to, że w tym czasie powstały tylko dwa kościoły katolickie (w Milejczycach i Wilanowie), gdy tymczasem cerkwi było siedem. Osłabienie wpływów ruskich na Podlasiu nastąpiło po przyłączeniu w 1566 roku ziemi brzeskiej do nowego województwa brzeskiego. Włączenie w 1569 roku zmniejszonego województwa

Mieszkańcy Puszczy Białowieżskiej w końcu XIX wieku. Ryc. Mikołaja S. Samokisza (G. Karcow, „Białowieżska puszcza...”, 1903)

podlaskiego do Korony ostatecznie przerwało tutaj działalność urzędników litewsko-ruskich i napływ Litwinów, Małorusinów czy Białorusinów.

Osadnictwo mazowieckie, które w końcu XIV i na początku XV wieku oparło się o zachodnie krańce puszczy, zaczęło przenikać do jej wnętrza dopiero w drugiej połowie XVIII wieku (wsie Pogorzelce, Teremiski i znacznie później założone Budy).

W połowie XVI wieku Puszcza Białowieża tworzyła już wyodrębnioną jednostkę dóbr królewskich. Z jej bogactw, oprócz króla, korzystali także uprawnieni do tego poddani włości kamienieckiej i chłopi z dóbr szlacheckich. Pierwsze konkretne dane o tutejszych mieszkańcach znajdujemy w „Ordynacji Puszczy” z 1639 roku. Wymienia ona ponad dwustu osoczników puszczańskich o typowo ruskich imionach.

Bliższe, choć wciąż skąpe, informacje o mieszkańcach puszczy dostarczają nam dopiero materiały i opracowania z początku XIX wieku. Baron **Juliusz Brincken** w dziele „Memoire descriptif sur la foret imperiale de Białowieża en Lithuanie” (1826) wprawdzie nie potrafi określić narodowości białowieżan, ale komentując je redaktor „Dziennika Warszawskiego” (1826, t. IV), dziwiąc się niewiedzy autora, wyjaśnia, że są to *Rusini w znacznej części Litwy zamieszkali, ci sami co w dzisiejszej Galicyi, na Wołyniu, Podolu, Ukrainie, Małej Rossyi, Białej Rusi. Ich język iest Ruski.*

Pisząc o wierze białowieżan Brincken stwierdza, iż wyznają *religię grecko-unicką* (efekt unii brzeskiej z 1596 roku, podporządkowującej papieżowi Cerkiew prawosławną w Rzeczypospolitej). Przodkowie ówczesnych mieszkańców musieli więc być prawosławni.

Tę samą narodowość i wyznanie potwierdza w 1830 roku **Paweł F. Jarocki** oraz sześć lat później pismo „Przyjaciel Ludu” (nr 47/1836). Zmianę wyznania odnotowuje po raz pierwszy **Paweł Bobrowski** w pierwszej części „Grodnenskiej guberni” z 1863 roku. Podaje, iż np. wszyscy mieszkańcy Białowieży są prawosławni. Oczywiście jest to wynik powrotu unitów do prawosławia w Cesarstwie Rosyjskim w 1839 roku.

Michał Baliński i **Tytmoteusz Lipiński** w trzecim tomie dzieła „Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana” (1846) są zdania, że *teraźniejsi mieszkańcy puszczy mówią językiem litewskim lub małoruskim z polska.*

Charakteryzując ludność puszczańską w 1882 roku, **Zygmunt Gloger** zauważa: *Lud ten (...) jest dziś płodem całkowicie pomieszanej krwi: Lechickiej, Litewskiej, dawnych Krywiczian, Dregowiczian, Drewlan, Dulebów itd. (...) mówiący dżalektem podlasko-poleskim różniącym się od mowy białoruskiej, ukraińskiej i czerwonoruskiej.*

Artysta malarz **Bolesław Łaszczyński** podczas wycieczki artystycznej do Puszczy Białowieżskiej w 1883 roku odniósł wrażenie, że *lud wiejski, zamieszkujący wsie i osady białowieżskiej puszczy, jest mieszany z Litwinów, Rusinów i Mazurów* („Ziemia”, nr 18/1929).

Botanicy polscy **Franciszek Błoński**, **Karol Drymmer** i **Antoni Ejsmond**, prowadzący w 1887 roku badania botaniczne w Puszczy Białowieżskiej, piszą w ósmym tomie „Pamiętnika Fyzjograficznego” (1888): *Obecnie terytorjum powyższe zamieszkuje rolniczy lud Małorusinów wyznania prawo-*

ślawnego, wszelako ludność kilku wiosek, wśródku puszczy położonych, jak Teremiski, Pogorzelce, Budy, stanowią Mazurzy, dawniej zwani budnikami, sprowadzeni tutaj niegdyś dla wypalania potażu. Ci wyznają religiją katolicką i używają pomiędzy sobą języka polskiego. Koloniją Szoty koło wsi Masiewa zamieszkuje kilkanaście rodzin szwabskich.

Obecność Niemców w puszczy nie ograniczała się jednak do kolonii Szoty (Czoło), jak chce „Pamiętnik Fyzjograficzny”. Było ich tutaj znacznie więcej. **Ottón Hedemann** tak o nich wspomina w „Echach Leśnych” (Nr 40/1935): *Rząd rosyjski na początku XIX w. stałe powoływał na wyższe stanowiska w administracji leśnej samych tylko Niemców, których przysłowio-wa uczciwość na tym terenie stała jednak zawodziła, to też akta z tego okresu zanotowały wręcz niebywałą ilość procesów o grube nadużycia i systematyczne niszczenie puszczy.*

Aleksander Kozikowski z Politechniki Lwowskiej, analizujący w 1916 roku opis Puszczy Białowieżskiej zawarty w dziele **Eduarda Eichwalda** z 1831 roku, uważa, że za czasów **Augusta III** większość puszczańskich strażników była Niemcami. Ich potomkowie wciąż są spotykani na tym terenie, używają tych samych niemieckich nazwisk (np. Eichler, Schötter, Wapp). Uczony dodaje też, że są oni *religii katolickiej i, jak inni mieszkańcy puszczy mówią narzeczem małoruskim, które atoli jest nieco więcej miękkie niż ukraińskie i bardzo się już zbliża do języka polskiego. Nie mówią tu „koły, biły”, lecz „koli, bili”* („Sylwan”, nr 1-6/1916).

Eugeniusz P. Wiszniakow w wydanej w 1894 roku książce „Białowieżska puszcza”, podobnie jak wcześniej Zygmunt Gloger, wyraża opinię, że ludność Puszczy Białowieżskiej jest nadzwyczaj różnorodna i wymieszana. Pisze: *Tutaj żyją obok siebie, pod wspólnym dachem rodzinnego lasu, zapominając o narodowej niechęci i różnicach*

słowiańscy bracia – Rosjanie, Białorusini, Małorusini, Litwini i Mazurzy (Polacy, wywodzący się ze starożytnego Mazowsza). Zarówno język, wygląd, ubiór jak i wszystkie inne cechy nie przedstawiają obecnie żadnej zdecydowanej różnicy u każdej z tych narodowości, jednakże, mówiąc ogólnie, wpływ polskiego elementu mimo wszystko dominuje.

A dalej dodaje: Według wyznania – puszczanie są prawosławnymi i katolikami; tych pierwszych zdecydowanie więcej i wszyscy oni wywodzą się z panującej tutaj unii kościelnej, ślady której zachowały się do dzisiaj. Powszechnie można spotkać dużej wielkości krzyże, postawione w różnych miejscach na terenie puszczy przez katolików i prawosławnych. Obchodząc swoje święta, prawosławni nie zapominają i o katolickich i z jednakową czcią odnoszą się do księdza, jak i swego duchownego.

Bardziej jednoznaczny obraz narodowościowy przedstawia w 1899 roku **Franciszek Gliński** w książce „Białowieżska puszcza i zubry”. Stwierdza, iż mieszkańcy wsi Białowieża i dwudziestu czterech innych położonych w centrum Puszczy lub też na jej obrzeżu, są niemal wszyscy Białorusinami.

Georgij Karcow w „Białowieżskiej puszczy...” z 1903 roku podaje, że 75 procent mieszkańców Puszczy to prawosławni, zaś 12 procent katolicy. Resztę stanowią wyznawcy judaizmu.

Reasumując, w omawianym okresie mieszkańcami rejonu Puszczy Białowieżskiej byli w zdecydowanej większości Rusini, których w XIX wieku zaczęto nazywać Białorusinami i Małorusinami (Ukraińcami). Pewną część stanowili Polacy i Żydzi (od połowy XIX wieku). Za czasów saskich i carskich osiedlali się tu również pojedynczy Niemcy. Nie można też pominąć niedużej grupy Rosjan (Wielkorusinów) przybyłych na te tereny po powstaniu 1831 roku.

Piotr Bajko

Światowej sławy ortopeda z Białowieży

Gawriił Ilizarow zasłynął w świecie jako genialny ortopeda radziecki. Na świat przyszedł w Białowieży. Mało kto o tym wie nawet w miejscu jego urodzenia. Pod koniec 2009 roku, gdy oddawano tutaj do użytku nowy ośrodek zdrowia, proponowałem ówczesnej radzie gminy, by nadała mu imię naszego słynnego rodaka, nazywanego w świecie „Michelangelo ortopedii”. Niestety, nikt tym nie był zainteresowany. A szkoda! Niejedna miejscowość chciałaby mieć tak słynnego rodaka i na pewno by się nim szczyliła.

Ojciec ortopedycznego geniusza, **Abram Mordechajewicz Jelizarow** (w polskich dokumentach jego nazwisko zapisywano w zniekształconej formie: Elizarow), do Białowieży trafił przypadkiem. W momencie wybuchu pierwszej wojny światowej, został wcielony do armii rosyjskiej. Pułk, w którym służył, trafił akurat w okolice Puszczy Białowieżskiej. Abram w pewnym momencie uświadomił sobie, że Rosja tak naprawdę już przegrała wojnę, postanowił więc zdezerterować z wojska. W Białowieży poznał młodą Żydówkę **Goldę**, z którą się ożenił. Tutaj też zamieszkali.

Urodziło się im sześćoro dzieci (czterech chłopców i dwie dziewczynki) – wszystkie przyszły na świat w Białowieży. **Gawriił** był ich pierwszym dzieckiem. Urodził się 15 czerwca 1921 roku. Przez nieuwagę urzędnika jego nazwisko zapisano w dokumencie w błędnej formie: Ilizarow. Rodzice tej pomyłki nie sprostowali i tak już pozostało.

Jelizarowie prowadzili w Białowieży sklep z artykułami spożywczymi. Cała rodzina opuściła miejscowość w 1930 roku, udając się do wsi Kusary, leżącej na pograniczu azerbejdżańsko-dagestańskim.

Młody Gawriił po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął

naukę w szkole medycznej w Dagestanie. Następnie podjął studia medyczne w Krymskim Instytucie Medycznym, które ukończył w 1944 roku, ale już w Kazachstanie, dokąd ewakuowano cały Instytut po napaści Niemiec na ZSRR.

Świeżo upieczony absolwent został skierowany jako lekarz do pracy w wiejskim szpitalu w obłasti kurgańskiej na Zauralu. Pomimo że nie był chirurgiem, zajmował się leczeniem licznych w tym okresie urazów z okresu wojny, zdobywając w ten sposób doświadczenie w leczeniu zaburzeń układu kostnego.

W 1950 roku opracował metodę stabilizacji zewnętrznej oraz wydłużania i korekcji kształtu kości kończyn, opartą na opisanym przez siebie zjawisku osteogenezy dystrakcyjnej.

Rok później opatentował aparat własnej konstrukcji, składający się z metalowych pierścieni łączonych ze sobą przy pomocy prętów i mocowanych do kości drutami Kirchnera. Aparat ten został nazwany jego nazwiskiem.

W 1955 roku Ilizarow został ordynatorem oddziału chirurgicznego kurgańskiego szpitala. Jego pracami zaczęli się interesować inni radzieccy ortopedzi. Szersze badania nad nową metodą prowadzono początkowo w Instytucie Swierdłowskim.

Wyniki były bardzo dobre, jednak odległość między instytutem a miejscem pracy Ilizarowa stwarzała pewne problemy organizacyjne. Zatem w 1966 roku w Kurganie utworzono naukowo-problemowe laboratorium, które stało się oddziałem Instytutu Swierdłowskiego. Ilizarow został powołany na stanowisko jego kierownika.

W 1969 roku laboratorium przekształcono w filię leningradzkiego Instytutu Ortopedii i Traumatologii, a w grudniu 1971 roku w Kurganski Naukowo-Badawczy Instytut Klinicznej i Eksperymentalnej Ortopedii i Traumatologii. W 1987 roku Instytut przemianowano na Wszechzwiązkowy, a w 1993 roku, już po śmierci jego dyrektora, w Rosyjskie Centrum Naukowe

„Rekonstrukcyjna Traumatologia i Ortopedia”, któremu nadano imię G. A. Ilizarowa.

Z biegiem czasu metody Ilizarowa zostały uznane przez środowiska medyczne ZSRR. W początkach lat osiemdziesiątych metodę Ilizarowa zaczęto stosować także za granicą. Instytut w Kurganie stał się jednym z największych szpitali ortopedycznych na świecie. W 1983 roku Ilizarow prowadził we Włoszech kursy, w których uczestniczyło trzystu lekarzy z sześciu państw Europy. W 1991 roku został profesorem Rosyjskiej Akademii Nauk.

Opublikował ponad sześćset prac naukowych, w tym trzy monografie. Jest autorem blisko dwustu wynalazków w zakresie klinicznej i eksperymentalnej ortopedii i traumatologii oraz biomechaniki, trzynaście z nich opatentował za granicą.

W 1978 roku otrzymał Nagrodę Leninowską, a w 1981 roku tytuł Bohatera Pracy Socjalistycznej. Był też zasłużonym wynalazcą ZSRR, a w latach 1989-1991 deputowanym ludowym do Rady Najwyższej ZSRR.

Pośród licznych nagród Ilizarow najbardziej cenił sobie nadawany przez dzieci „Order Uśmiechu”. Szereg nagród otrzymał za granicą, m.in. we Włoszech, Palestynie, Jordanii. „Czarodziejowi z Kurgana”, gdyż tak właśnie często nazywano Ilizarowa, poświęcono olbrzymią ilość publikacji, pisano o nim powieści, opowiadania i

wiersze. Profesor stał się również prototypem wielu bohaterów filmowych i teatralnych.

Gawriił Ilizarow zmarł 24 lipca 1992 roku w wieku 71 lat. Został pochowany w Kurganie, na cmentarzu osiedla Riabkowo. W pierwszą rocznicę śmierci w Kurganie otwarto poświęcone mu muzeum. Rok później wystawiono pomnik dłuta Jurija Czernowa, a w 1995 roku, dla uczczenia pamięci wybitnego ortopedy, zaczęto wydawać czasopismo naukowo-praktyczne „Gienij ortopedii” (Geniusz Ortopedii).

W Białowieży po naszym sławnym rodaku nie zachowały się żadne ślady. Nie ma już wśród mieszkańców osób, które by pamiętały lata dwudzieste ubiegłego wieku i tę żydowską rodzinę, która w trzydziestym roku opuściła miejscowość. Nikt też nie potrafi wskazać miejsca, gdzie stał dom Jelizarowych.

W źródłach pisemnych doszukałem się zaledwie dwóch wzmianek o Abramie Jelizarowie. Jedną z nich jest obwieszczenie Sądu Okręgowego w Białymstoku o wciągnięciu do rejestru handlowego w dniu 10 kwietnia 1925 roku prowadzonego przez niego sklepu, które zostało opublikowane w „Dzienniku Białostockim” (Nr 180/1925). Drugim źródłem jest „Księga adresowa Polski (wraz z W. M. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosła i rolnictwa 1928”, gdzie Abram Jelizarow również jest wymieniony jako właściciel sklepu spożywczego w Białowieży.

W 2008 roku udało mi się nawiązać kontakt z wnuczką Gawriiła Ilizarowa – **Eteri Ilizarową-Abasową**, mieszkającą w Moskwie. W rozmowie telefonicznej potwierdziła związku rodziny jej dziadka z Białowieżą, lecz bliższych informacji w tej sprawie nie była w stanie przekazać.

Piotr Bajko
fot: <https://pl.garynevillegasm.com>

Выйграў праект Нюты

Ёсць ужо лагатып Праграмы абнаўлення сельскіх раёнаў Падляшскага ваяводства. У конкурсе на лагатып праект Ганны Руты Карнілюк набраў найбольшую колькасць галасоў журы ў конкурсе на лагатып Праграмы. Сесія прайшла ў кастрычніка ў Маршалкоўскай управе Падляшскага ваяводства, а кіраваў ёю намеснік маршалка Станіслаў Дэрэгайла. Камісія таксама прысудзіла другое, трэцяе месца і адзнаку.

■ Як падкрэсліў **Станіслаў Дэрэгайла**, у конкурсе былі дзве асноўныя мэты: выкарыстаць талент і свежы погляд мастацка таленавітай моладзі для стварэння арыгінальнага графічнага сімвала, а з іншага боку: распаўсюджаць сярод маладога пакалення веды пра падляшскую вёску. Таму да ўдзелу былі запрошаны навучэнцы мастацкага ліцэя імя Артура Гротгера ў Супраслі, дзе вучыцца цяпер **Нюта Карнілюк**,

выпускніца ПШ н-р 4 і Гімназіі н-р 7 у Беластоку, дзе вувучала беларускую мову.

– Мы хочам выкарыстаць патэнцыял нашых маладых мастакоў, хочам, каб яны даведаліся пра спецыфіку вёскі Падляшша ў іх творчасці, у пошуках ідэй для графічнага знака, – дадаў віцэ-маршалак Дэрэгайла.

На конкурс было прадстаўлена 37 праектаў, з якіх чатыры былі адабраны. Камісія ацэньвала, у прыватнасці, арыгінальнасць,

чытабельнасць, эстэтычнасць і, вядома, спасылкі на Праграму абнаўлення сельскіх раёнаў Падляшскага ваяводства.

За перамогу змагаліся праекты: Ганны Руты Карнілюк, Марыі Яцкоўскай, Зузанны Сеньчук і Кацярыны Багінскай.

Магдалена Лыжніцка-Санчэнка, дырэктар Дэпартамента міжнароднага супрацоўніцтва і прасоўвання пры Маршалкоўскай управе і адначасова член журы, падкрэсліла, што ўсе працы фіналістак працы цікавыя: – Відаць тут забаву колерам і яго разумнае выкарыстанне, цікавыя рысы і, вядома, спасылку на тэму, пра якую ідзе гаворка. Шчыра віншую маладых творцаў з творчасцю і выдатнымі ідэямі.

Выбраць пераможцу было няпроста. Пасля доўгіх спрэчак і галасавання камісія прыняла рашэнне прысудзіць першае месца мастачцы-графічцы Ганне Руце Карнілюк. Члены камісіі былі ў захапленні ад прастаты дызайну, яго неадназначнасці і эстэтычнасці.

Марыі Яцкоўскай было прысуджана на конкурсе другое месца. Трэцяе месца атрымала **Зузанна Сеньчук**. Праца **Кацярыны Багінскай** вылучана.

Лагатып-пераможца будзе выкарыстоўвацца ў рэкламных мерапрыемствах Праграмы абнаўлення сельскіх раёнаў Падляшскага ваяводства.

(лук)

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrogińskiego
ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416

Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrogińskiego

Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwin (redaktor naczelny)

Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Ałła Matreńczyk, Anna Petrovska
Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego), Dorota Wysocka

Opracowanie graficzne: Dorota Wysocka

Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz

Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57

e-mail: redakcja@przegladprawoslawnny.pl; www.przegladprawoslawnny.pl